

**Рішення спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії**

Разова спеціалізована вчена рада Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк, ухвалила рішення про присудження Каліщук Юлії Костянтинівні ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія на підставі публічного захисту дисертації «Метеорологічна та астрономічна лексика в східностепових говірках: структурна організація, семантика і просторове варіювання» 31 травня 2024 року.

Каліщук Юлія Костянтинівна, 1992 року народження, громадянка України. Освіта вища: 2014 року закінчила Маріупольський державний університет, здобула ступінь бакалавра за спеціальністю «Філологія (українська мова та література)», 2016 року в названому університеті здобула ступінь магістра філології (української). Має професійну кваліфікацію філолога, викладача української мови і літератури, вчителя української мови і літератури та мови (англійської) і світової літератури, професійні права викладача ВНЗ, наукового співробітника. У вересні 2019 року вступила на навчання до аспірантури Волинського національного університету імені Лесі Українки за спеціальністю 035 Філологія, ОНП «Мова, література і фольклор пограниччя». Термін навчання в аспірантурі – до 30 вересня 2024 року. Працювала спеціалістом відділу документального забезпечення Донецької обласної прокуратури, головним спеціалістом загального відділу Управління адміністративного забезпечення Пенсійного фонду України.

Дисертацію виконано у Волинському національному університеті імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк.

Науковий керівник – Громик Юрій Васильович, кандидат філологічних наук, професор, проректор з навчальної роботи та рекрутації, професор кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Основні положення та результати дисертації відображено в 12 публікаціях, із яких 6 – статті в наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 – в закордонному журналі, 5 – в інших виданнях, зокрема матеріалах конференцій.

1. Онищенко Ю. К. Назви снігу та пов'язаних із ним понять і процесів у говірці смт Більмак Запорізької області. *Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2020. № 1, ч. I. С. 193–199. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-28>. Фахове видання України.

2. Онищенко Ю. К. Образи сонця, зорі та місяця у творчості С. Васильченка. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк, 2020. Вип. 13. С. 121–127. DOI: <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2020-13-121-127>. Фахове видання України.

3. Онищенко Ю. К. Номінація небезпечних метеорологічних явищ у діалектному мовленні (на матеріалі українських східностепових говірок). *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк, 2021. Вип. 14. С. 113–124. DOI: <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2021-14-113-124>. Фахове видання України.

4. Каліщук (Онищенко) Ю. К. Номінація атмосферних опадів, процесів та понять, пов'язаних із замерзанням води. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2022. Вип. 3 (98). С. 116–125. DOI: [https://doi.org/10.35433/philology.3\(98\).2022.116-125](https://doi.org/10.35433/philology.3(98).2022.116-125). Фахове видання України.

5. Каліщук (Онищенко) Ю. К. Місяць в уявленнях і віруваннях носіїв українських східностепових говірок. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. № 2 (34). С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.34.11>. Фахове видання України.

6. Каліщук (Онищенко) Ю. К. Дослідження метеорологічної та астрономічної лексики української мови. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 31. С. 14–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.2>. Фахове видання України.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам Кабінету Міністрів України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У дискусії взяли участь голова й члени разової спеціалізованої вченої ради:

Омельковець Руслана Степанівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри історії та культури української мови факультету філології та журналістики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, рецензент.

Зауваження:

1. Наукову вартість роботи суттєво підвищує те, що матеріал картографовано (32 карти), але, на наш погляд, варто було б більш докладно описати тенденції просторової поведінки метеорологічної та астрономічної лексики в східноstepових говірках.

2. Вважаємо, що серед зафіксованих явищ доречно було б виділити суто східноstepові, або ендемізми, а також явища, що мають ширші ареали. Це дало б змогу дослідниці поставити, а, можливо, і розв'язати питання про релятивний час формування багатьох назв.

Грицевич Юрій Васильович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та лінгводидактики факультету філології та журналістики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, рецензент.

Зауваження:

1. Перший розділ дисертації базується на міцних теоретичних підвалинах і ретельному аналізові праць із проблематики рецензованої дисертації. Список використаної літератури й джерел досить повний і репрезентативний, проте, вважаємо, що його варто було б доповнити ще такими науковими працями:

а) які вміщені в авторитетному двотомному виданні *«Українське небо. Студії*

Процик І. Словник власних астрономічних назв української мови. *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні*: збірник наукових праць. Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики імені Я. С. Підстригача НАН України, 2014. С. 318–335.

Процик І., Богуш О. Розвиток української наукової астрономічної термінології наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століття. *Українське небо 2. Студії над історією астрономії в Україні*: збірник наукових праць. Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики імені Я. С. Підстригача НАН України, 2016. С. 436–446.

б) Пальчевська О. Метереологічна лексика та фразеологія у народній картині світу (на матеріалі англійської, української та французької мов). *Славістичні студії. Етнолінгвістика і міжкультурна комунікація*. 2018. № 5. С. 115–125.

Наводячи паралелі з інших українських діалектів, зокрема західнополіського, авторка покликається на перше видання (2000 р.) двотомного «Словника західнополіських говірок», натомість реєстр словника постійно поповнювався, й друге його видання з'явилося друком у 2016 р.: Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А-Я. 2-е вид., перероб., випр. і допов. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2016 ХХІV + 648 с.

2. Відзначаючи належний рівень систематизації й структурування значного за обсягом фактажу, вважаємо, що уточнення потребують теоретичні положення на зразок: ¹бур'а (8 н. пп.: 9, 13–15, 17, 20, 24, 27) (і словотвірний варіант бу¹ран (с. 87) – можливо, тут краще говорити про морфолого-словотвірний діалектизм?; ¹духо¹та (н. п. 22) (і морфологічний ¹духо¹т'ін' – н. п. 22 та словотвірний варіанти ¹духо¹т'іш'ч'е – н. п. 22) (с. 52) – можливо, в цьому випадку виділену лексичну одиницю варто кваліфікувати як морфолого-словотвірний діалектизм?

3. Редагування потребують використані авторкою конструкції: сему із семантикою (с. 78); карта № 25 'весняний період часу' (с. 356); Лемківський словник також маркує лексему (с. 147).

Міняйло Роман Вікторович, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, Комунальний

заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, опонент.

Зауваження:

1. Опрацьовуючи здобутки попередників, дисертантка привертає увагу до тези дослідниці Л. М. Синишин, що астрономічна лексика як компонент мовної системи має низку зумовлених семантикою специфічних ознак: «астроніми *сонце, місяць, зоря* мають дуалістичну природу, тобто залежно від значення можуть уживатися то як власні, то як загальні назви: *Сонце – сонце, Місяць – місяць, Зоря – зоря*» (с. 33). Тож постає проблемне питання щодо належного використання термінів «астронім» і «астрономен» (відповідно згадуючи й використання в мовознавчих працях термінів «метеонім» і «метеономен» як варіантних (с. 17). Чи вважає дисертантка доцільним визначити релевантну ознаку розрізнення термінів «астронім» – «астрономен», «метеонім» – «метеономен»?

2. Оскільки метеорологія є наукою, що вивчає земну атмосферу, а також властивості й процеси, що в ній відбуваються, чи не варто було виділити в окрему лексико-семантичну підгрупу (чи мікрогрупу) назви тих реалій, які є результатом не природного, а рукотворного втручання, як, наприклад, для назви *п¹родуги* 'вода біля берега, що не замерзає': від *дугá?*, тобто від природної форми дуги, чи, можливо, як фонетичний варіант назви *продуха/придуха* – де риба може *подіхати*, пор. *лізе як риба до продухи* (Доброльожа Г. Красне слово – як золотий ключ: постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій. Житомир: Волинь, 2003., с. 70); у прип'ятських поліщуків *придуха* – **спеціально підготовлена ополонка**, до якої вставляли пастку-решето з «рукавом» («мару») (Із звіту етнографічної експедиції 1934 року. Передмова. – Ніна Заглада. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Т. ССXLII (Праці Секції етнографії і фольклористики). Львів: ВК Наук. товариства ім. Шевченка у Львові, 2001, с. 463). Порівняймо також із назвою *про^{a1}руби* 'ополонка, отвір у кризі замерзлої водойми' тобто знову реалія, до появи якої доклала рук людина – *прорубáла*), якій можна протиставити назву природного походження *прóлиз* 'місце на річці, що не замерзає' (місце, яке

«пролизала» течія річки), зафіксовану в Словникові української мови за ред. Б. Д. Грінченка (т. III, с. 22).

3. Чи можуть зафіксовані дисертанткою цінні тлумачення діалектоносіями назв у дузі «народної етимології» засвідчувати не лише образне осмислення позначуваного, а й територіальну (ареальну) неоднорідність східностепової метеолексики, зокрема специфіку метеоназв Північного Приазов'я, спричинену таким екстралінгвальним чинником, як близькість до моря? Наприклад, субстантиват *губа́тий* [вітер]: *гу́батиї ду́йт' / вас то́ч'ний / пата́му шо он ду́йт' і ду́йт' / цілу́ю н'е д'ел'у ду́йт'* (с. 65), *гу́батиї ду́є / бабушка розказувала / чо́го гу́батиї // їа в не́йі ти тала / а во́на ка́же / в тебе́ ж н'ід носом губи́ йес'т' / їа ж ка́жу / йес'т' / ну ти німи ду́єш / от і в'ітер так же са́мо ду́є // це йакшо́ дуже си́льний в'ітер / то во́на ка́зала гу́батиї ду́є* (с. 66), засвідчено безпосередньо в ареалі українського Приазов'я (передусім у Маріупольському районі Донецької області, самому Маріуполі та Бердянську), на Маріупольщині ще – *губрі́й* (с. 62). У Словникові української мови Д. І. Яворницького також знаходимо *губрі́й* 'в'ітер' (*Бач який губрі́й дме! Ич як губи́ розпустив!*) – с. Курилівка на Катеринославщині (т. I, с. 167), а зараз смт Курилівка Петриківської селищної громади на Дніпропетровщині; тобто словотвірний варіант назви на *-ій* засвідчено в ареалі середньої течії Дніпра (в архаїчному середньонаддніпрянському говорі!), що, можливо, підводить нас до пов'язання сучасного східностепового діалектизму *губа́тий/губрі́й* 'сильний вітер з моря' із живомовним давньоукраїнським *губа́* 'затока' (зважимо також на внутрішню форму тогочасної писемно-літературної назви *устье* 'гирло річки') (ЕСУМ, т. I, с. 610). У цьому річищі постає питання: чи не спостерігала дисертантка в досліджених тематичних групах лексики східностепового ареалу інших образно переосмислених назв, які б відображали специфіку формування картини світу українців Приазов'я?

Гримашевич Галина Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та методики її навчання, Житомирський державний університет імені Івана Франка, опонент.

Зауваження:

1. У дисертації цілком закономірно наявний підрозділ 1.2. «Дослідження метеорологічної та астрономічної лексики української мови», який дав змогу дисертантці проаналізувати стан вивчення української метеорологічної та астрономічної лексики. На нашу думку, цю складову наукової праці варто було б чіткіше структурувати. Наприклад, можна було системно у визначеному порядку проаналізувати напрацювання в царині дослідження зазначеної лексики в аспекті діяхронії та синхронії, літературної мови та діалектної, у порівняльних студіях з іншими мовами, натомість у дисертації це зроблено дещо хаотично. Крім того, дисертантка могла б висловити деякі критичні міркування та зауваження.

2. Під час аналізу метеонімів дисертантка наводить наявність таких самих чи подібних лексем із семантикою, пов'язаною з досліджуваними ТГЛ, в українських говорах, очевидно, для підтвердження їх наявності / відсутності в інших діалектних ареалах, натомість водночас подає низку лексем із семантикою, яка не пов'язана з досліджуваними назвами, що, на нашу думку, варто було прокоментувати, і не робить у тексті дисертації узагальнень щодо того, з якими говірковими масивами зближено східностепові говірки в царині метео- та астрономімів (с. 48, 52 та ін.), хоча в п. 14 загальних висновків зроблено узагальнення щодо функціонування відповідних номінів у загальнонаціональній літературній мові чи суміжних або віддалених українських діалектах (с. 210), правда, без зазначення, яких саме й чому саме в таких.

3. Про обізнаність із досліджуваною проблемою в будь-якій дисертації свідчить опрацювання наукової літератури та її вміла інтерпретація в тексті наукової праці. Ю. К. Каліщук опрацювала достатню кількість наукових джерел, як видно з наведеного списку, до якого, на жаль, потрапили й праці російських лінгвістів (ми не говоримо про напрацювання українських мовознавців, які змушені були в певний період публікувати свої праці російською мовою). Аж ніяк не применшуючи внеску в дослідження метео- та астрономімів М. І. Толстого та С. М. Толстої, тим паче на матеріалі українських говорів, усе ж з огляду на сучасні події вважаємо, що від цього потрібно дистанціюватися.

4. Значний за обсягом фактичний матеріал представлений лексичною номінацією (за допомогою слова), словосполученням, пропозитивною номінацією – на рівні речення та дискурсивною номінацією – за допомогою тексту. Загалом дисертантка правильно визначає типи номінації, способи вираження тощо. Водночас трапляються деякі неточності, насамперед щодо конструкцій зі сполучником *аж*, які дисертантка вважає порівняннями (наприклад, с. 45, 207 тощо), хоча мовознавці, зокрема К. Г. Городенська, вважають конструкції з таким сполучником різними видами підрядних речень з огляду на їхню семантику.

5. Важливим складником рецензованої праці є додатки, про що зазначено вище. На нашу думку, варто було б ще додати список діалектоносіїв (54 особи, як зазначено у вступі), від яких дисертантка записала матеріал. Хоча це радше як побажання до перспектив наукового пошуку, а також до майбутньої публікації зразків говіркового мовлення, прикмет, приказок, замовлянь, повір'їв та інших матеріалів, які стануть у пригоді іншим науковцям та збережуть унікальні записи для майбутніх поколінь.

6. Загалом дисертація Ю. К. Каліщук відзначається грамотністю, дотриманням наукового стилю, технічного представлення аналізованого матеріалу у фонетичній транскрипції відповідно до особливостей діалектного мовлення. Водночас спорадично спостерігаємо в тексті наукової праці порушення норм української літературної мови, зумовлених переважно впливом російської мови (напр., послуговування пасивними конструкціями на *-ся*: *розглядалися лише окремі ЛСГ метеоназв* (с. 14), *поділяється на ряд ЛСГ* (с. 30); на *-но*: *автором виділено* (с. 29), прийменниково-іменниковими конструкціями на зразок *із метою узагальнення* (с. 17), *з метою номінації* (с. 44), *з метою позначення семи* (с. 79), *з метою називання семи* (с. 148), *в тому числі* (с. 16), а також деякими скалькованими словами: *представляють собою* (с. 29), *номени складають три групи* (с. 32), *у випадку семи* (с. 107), *Матеріали I тому АУМ <...> дозволили виявити* (с. 130) тощо.

Костусяк Наталія Миколаївна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри – професор кафедри української мови та лінгводидактики факультету

філології та журналістики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, голова ради.

Зауважень не було.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – 0 членів ради

«Утримались» – 0 членів ради

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк, присуджує Каліщук Юлії Костянтинівні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради

проф. Наталія КОСТУСЯК